

Rapport

Onderzoek naar het gebruik van vervroegd stemmen

Colofon

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2022/27

Datum

Januari 2022

Opdrachtgever

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties

Auteurs

Charlotte van Miltenburg
Milou Gutter
Anne van Bebbber

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

1	Managementsamenvatting	4
1.1	Over dit onderzoek	4
1.2	Drukke in de stemlokalen tijdens de herindelingsverkiezing	4
1.3	Welke doelgroepen zijn te onderscheiden onder kiezers die vervroegd stemden?	5
1.4	Redenen om wel of niet vervroegd te stemmen	5
1.5	Stemgedrag zonder de mogelijkheid van vervroegd stemmen	6
1.6	Vervroegd stemmen in de toekomst	6
2	Inleiding	7
2.1	Achtergrond	7
2.2	Onderzoeksvragen	7
2.3	Onderzoeksmethode	8
3	Drukke in de stemlokalen op 22 en 23 november	10
4	Vervroegd stemmen bij de gemeentelijke herindelingsverkiezingen	12
4.1	Doelgroepen van vervroegd stemmen	12
4.2	Redenen om wel of niet vervroegd te stemmen bij de herindelingsverkiezingen	14
4.3	Stemmen als vervroegd stemmen niet mogelijk was geweest	16
4.4	Verwachtingen over vervroegd stemmen in de toekomst	19
5	Vervroegd stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen 2022	21
5.1	Stemmen bij gemeenteraadsverkiezing 2022	21
5.2	Vervroegd stemmen bij de gemeenteraadsverkiezing	22
5.3	Redenen om wel of niet vervroegd te gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen	25
5.4	Verdeling vervroegd stemmen versus verkiezingsdag	27
5.5	Verwachtingen over vervroegd stemmen in de toekomst	28

1 Managementsamenvatting

1.1 Over dit onderzoek

Dit onderzoek is uitgevoerd om inzicht te krijgen in de opvattingen van kiezers over vervroegd stemmen. Dit was al mogelijk op 22 en 23 november 2021 bij de herindelingsverkiezingen in een aantal gemeenten in Nederland. Vervroegd stemmen zal ook bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 mogelijk zijn. Het onderzoek bestond uit drie delen.

- 1) Tellingen van het aantal bezoekers van de stembureaus op 22, 23 en 24 november 2021;
- 2) Enquêtes op locatie bij herindelingsverkiezing op 22, 23 en 24 november 2021;
- 3) Online enquête onder de Nederlandse kiesgerechtigde bevolking over de gemeenteraadsverkiezing van maart 2022.

De resultaten van de enquêtes afgenomen bij de stembureaus staan centraal, en de antwoorden worden waar mogelijk vergeleken met die van het online onderzoek.

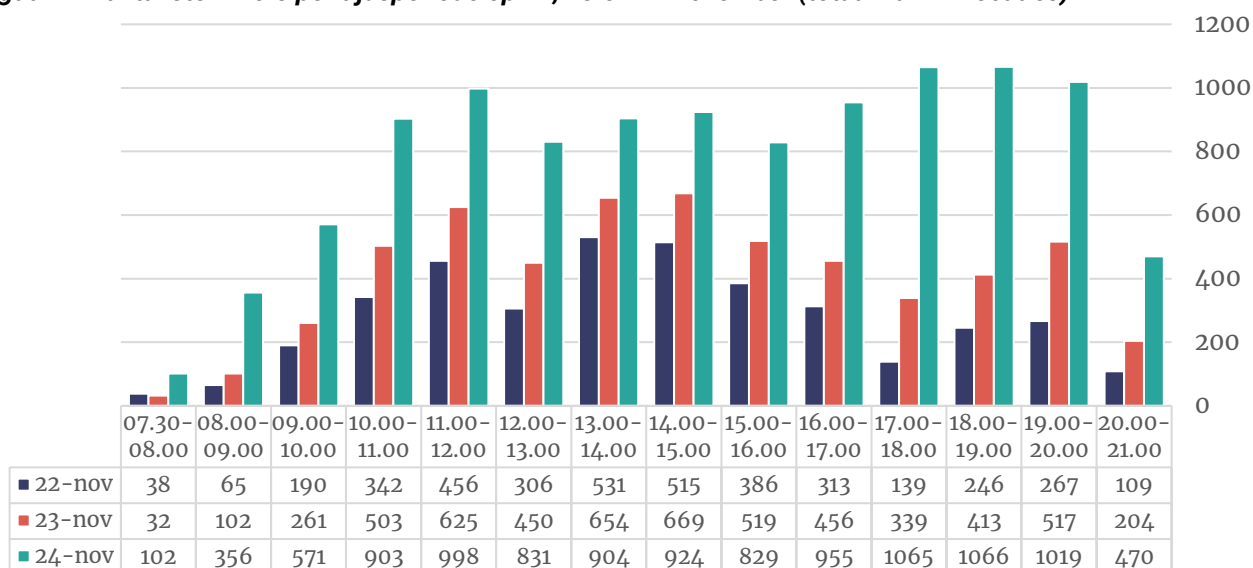
In het onderzoek staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- Hoe druk is het in de stemlokalen op 22 en 23 november 2021?
- Welke (groepen) kiezers stemmen vervroegd?
- Welke redenen hebben kiezers om wel of niet vervroegd te stemmen?
- Zouden vervroegd stemmers ook hun stem hebben uitgebracht als vervroegd stemmen niet mogelijk was, en hoe?

1.2 Drukke in de stemlokalen tijdens de herindelingsverkiezing

Er zijn tussen de drie dagen verschillen in de drukte gedurende de dag. Op de verkiezingsdag (woensdag) is de drukte redelijk gespreid over de dag, met wat minder drukte in de vroege ochtend en late avond. Tijdens het vervroegd stemmen op de maandag was het stemmen meer gecentreerd rond het einde van de ochtend en de middag. Dit geldt in iets mindere mate ook voor de dinsdag, maar op dinsdag werden (in vergelijking met maandag) relatief ook veel stemmen uitgebracht in de avonduren.

Figuur 1. Aantal stemmers per tijdperiode op 22, 23 en 24 november (totaal van 14 locaties)

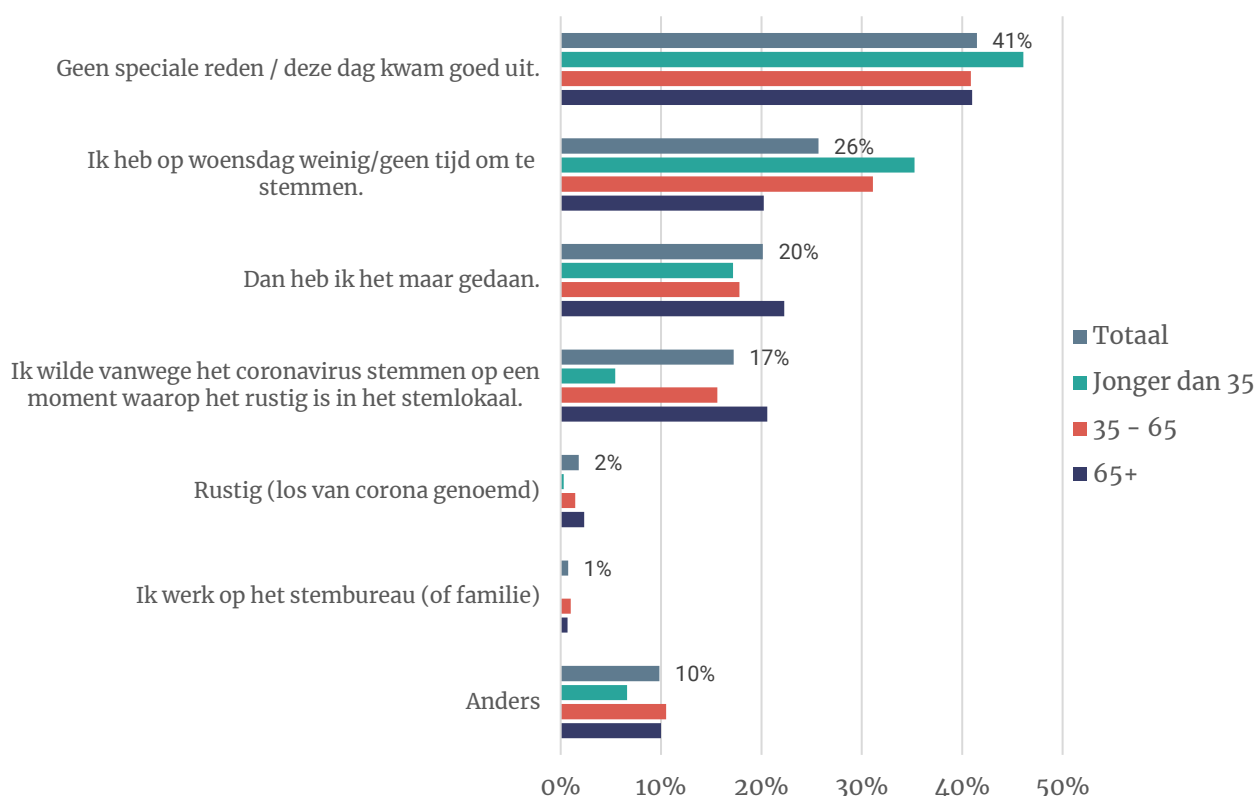
1.3 Welke doelgroepen zijn te onderscheiden onder kiezers die vervroegd stemden?

Met name ouderen en mensen met een lagere opleiding maakten gebruik van het vervroegd stemmen en zijn een belangrijkste doelgroep. Jonge kiezers (18 t/m 34 jaar) maken relatief minder vaak gebruik van vervroegd stemmen, maar zijn desalniettemin een belangrijke doelgroep. Dit is omdat jongeren relatief vaak zeggen helemaal niet te stemmen, als zij niet kunnen op woensdag en er geen mogelijkheid is om vervroegd te stemmen. Circa een op de tien van de jonge kiezers die wél vervroegd ging stemmen, had naar eigen zeggen anders niet gestemd. Tussen mannen en vrouwen zijn er geen verschillen, zij maken ongeveer even vaak gebruik van vervroegd stemmen. Het landelijke online onderzoek bevestigt het beeld dat dit de drie belangrijkste doelgroepen zijn voor vervroegd stemmen.

1.4 Redenen om wel of niet vervroegd te stemmen

Voor alle leeftijden geldt dat de meest genoemde 'reden' om vervroegd te stemmen simpelweg luidt dat stemmen op maandag of dinsdag goed uitkwam. Jongere kiezers zeggen ook relatief vaak dat ze op woensdag (te) weinig tijd hadden om te stemmen. Voor oudere kiezers is het coronavirus en de wens om (daarom) rustig te kunnen stemmen (ook) een veel genoemde reden.

Figuur 2. Waarom stemt u op maandag/dinsdag, in plaats van op woensdag? (basis: geënquêteerden op 22 en 23 november, n=3280)

Voor stemmers op woensdag was de praktische reden ‘omdat deze dag (=woensdag) het beste uit kwam’ het meest genoemd als reden om niet vervroegd te gaan stemmen. Daarnaast heeft een deel de overtuiging dat stemmen hoort op de officiële verkiezingsdag.

1.5 Stemgedrag zonder de mogelijkheid van vervroegd stemmen

Naar verwachting zou zo’n 4 procent van de kiezers die vervroegd ging stemmen bij de herindelingsverkiezingen (waarschijnlijk) niet hebben gestemd, als vervroegd stemmen niet mogelijk was (ook niet per volmacht).

1.6 Vervroegd stemmen in de toekomst

De helft van de mensen die vervroegd stemden bij de herindelingsverkiezingen zegt ‘zeker’ opnieuw gebruik te willen maken van dezelfde mogelijkheid. Onder de mensen die nu op de officiële verkiezingsdag stemden is dit een kwart.

Vier op de tien kiezers vinden dat vervroegd stemmen bij iedere verkiezing mogelijk moet worden. Dit komt zowel naar voren uit de enquête bij de herindelingsverkiezing, als uit de landelijke peiling over de gemeenteraadsverkiezingen van 2022.

Uit de landelijke peiling blijkt dat het aandeel dat juist tegen is ongeveer de helft zo groot is (18%). De overige (ongeveer vier op de tien) kiezers hebben geen uitgesproken mening.

Voor de mensen die niet vervroegd willen stemmen in de toekomst, is het veelal een overtuiging dat stemmen hoort op woensdag (de verkiezingsdag). Een andere reden is omdat het niet meer nodig wordt geacht (na corona). In het landelijke online onderzoek blijkt ook dat relatief veel tegenstanders van (vaker) vervroegd stemmen, zwaar wegen aan het financiële aspect.

Belangrijkste reden voor kiezers om in de toekomst wel (weer) vervroegd zouden willen stemmen, is omdat het dan makkelijker is om te stemmen. Daarnaast noemen voorstanders van vervroegd stemmen dat zij het zouden willen vanwege de rust in de stembureaus. Met hun blik gericht op de toekomst verwachten kiezers dat corona ook in de (nabije) toekomst nog een rol zal spelen.

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 zal naar verwachtingen tot maximaal circa een op de vijf stemmen vervroegd worden uitgebracht.

2 Inleiding

2.1 Achtergrond

De tijdelijke wet verkiezingen Covid-19 maakt het bij uitzondering mogelijk om vervroegd te stemmen. Deze maatregel was van kracht bij de Tweede Kamerverkiezing van 2021 en was in het bijzonder bedoeld voor mensen met een kwetsbare gezondheid. De ervaring met vervroegd stemmen is aanleiding voor een debat over de structurele invoering van vervroegd stemmen. Bij de herindelingsverkiezingen van 2021 was vervroegd stemmen voor alle kiezers mogelijk. Ook bij de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022 zal vervroegd stemmen voor alle kiezers mogelijk zijn. In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voerde I&O Research een onderzoek uit over vervroegd stemmen, rondom de gemeentelijke herindelingsverkiezingen.

De gemeentelijke herindelingsverkiezingen in Nederland zijn tussentijdse verkiezingen voor een gemeenteraad. De verkiezingen werden gehouden in elf gemeenten die betrokken waren bij een herindeling van de gemeente die op 1 januari 2022 is doorgevoerd. Deze herindelingsverkiezingen werden gehouden op woensdag 24 november 2021. Op maandag 22 en dinsdag 23 november was het voor kiezers mogelijk om vervroegd te stemmen.

De herindelingsverkiezingen zijn bij de volgende gemeenten gehouden: Uden en Landerd (wordt: Maashorst), Boxmeer, Cuijk, Grave, Mill en Sint Hubert en Sint Anthonis (wordt: Land van Cuijk), Heerhugowaard en Langedijk (wordt: Dijk en Waard), en Purmerend en Beemster (wordt: Purmerend).

2.2 Onderzoeksvragen

In het onderzoek staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

- Hoe druk is het in de stemlokalen op 22 en 23 november 2021?
- Welke (groepen) kiezers stemmen vervroegd?
- Welke redenen hebben kiezers om wel of niet vervroegd te stemmen?
- Zouden vervroegd stemmers ook hun stem hebben uitgebracht als vervroegd stemmen niet mogelijk was, en hoe?

2.3 Onderzoeksmethode

Dit onderzoek bestaat uit drie onderdelen.

1. Tellingen van het aantal stemmers bij de stembureaus

Om een goed beeld te krijgen van de spreiding van kiezers op 22, 23 en 24 november, is bij 15 stembureaus in gemeenten waar herindelingsverkiezingen plaatsvonden het aantal kiezers geteld. Het aantal bezoekers in specifieke tijdsvakken werd geregistreerd door tellers, zodat in alle stembureaus de tellingen goed met elkaar vergeleken konden worden.

NB: De telling van het aantal kiezers kan afwijken van het aantal stemmen bij de betreffende stemlokalen omdat uit de telling niet valt op te maken of iemand daadwerkelijk gestemd heeft en of men ook met een volmacht heeft gestemd voor iemand anders.

2. Enquêtes in persoon bij de stembureaus

Om de redenen voor het stemmen op een bepaalde dag of op een bepaald tijdstip te achterhalen zijn er op 22, 23 en 24 november 2021 enquêtes in persoon afgenomen bij 15 stembureaus in de gemeenten waar vervroegd stemmen voor de herindelingsverkiezing mogelijk was. Het ging om een beknopte vragenlijst van 10 vragen. Deze 15 stembureaus zijn gekozen op basis van deskresearch. Er is rekening gehouden met variatie in onder andere opkomstcijfers bij vorige Tweede Kamer- en gemeenteraadsverkiezingen. Daarnaast bleek de keuze voor de stembureaus uiteindelijk beperkt, omdat er in veel gemeenten slechts één of enkele bureaus open waren voor vervroegd stemmen.

3. Online enquête onder Nederlandse kiesgerechtigde bevolking

Tot slot is er ook een online enquête uitgevoerd. In dit representatieve onderzoek vroegen we onder andere naar het voornemen van panelleden om vervroegd te stemmen. De vragenlijst kwam voor het overgrote deel overeen met de vragen in het onderzoek op locatie bij de herindelingsverkiezingen, maar was specifiek toegespitst op de toekomstige verkiezingen, in het bijzonder de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022.

Respons en weging

Het online onderzoek werd uitgevoerd in het I&O Research Panel. De bruto steekproef was representatief voor de Nederlandse kiesgerechtigde bevolking en bestond uit 1999 panelleden. Uiteindelijk deden 1.018 panelleden mee. Dat komt neer op een responspercentage van 50,9 procent. Van deze mensen woonden er 33 in één van de gemeenten waar vervroegd stemmen mogelijk was tijdens de tussentijdse herindelingsverkiezingen. Deze mensen kregen de vragen over de aankomende gemeenteraadsverkiezingen niet voorgelegd, omdat er in hun gemeente geen gemeenteraadsverkiezingen worden gehouden in maart 2022. Vragen over vervroegd stemmen in de toekomst (na de gemeenteraadsverkiezingen 2022) konden zij wel beantwoorden.

De resultaten van de enquête zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2021. De weging is uitgevoerd conform

de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). De steekproef is representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), wat betreft deze achtergrondkenmerken.

Tabel 1. Steekproefkenmerken geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en regio.

Variabele	Norm Gouden Standaard 2021	Realisatie ongewogen	Realisatie na weging
Man	49,3	52,1	50,3
Vrouw	50,7	47,9	49,7
18-39	34,4	24,7	32,8
40-64	42,4	45,2	43,5
65+	23,3	30,2	23,7
Laag	21,3	24,3	22,8
Midden	39,7	38,2	40,0
Hoog	39,0	37,5	37,1
Noord	10,0	10,5	10,3
Oost	20,8	20,6	20,8
Zuid	23,8	23,5	24,7
West	45,3	45,4	44,2

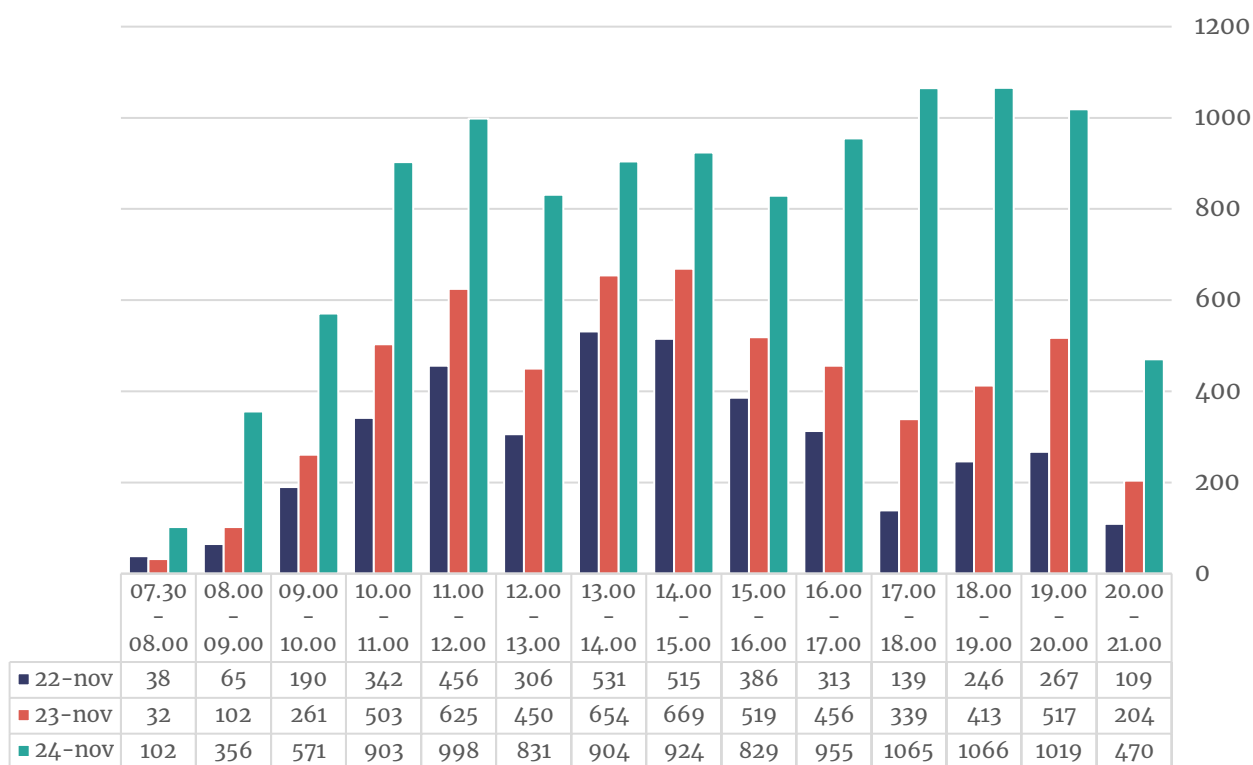
3 Drukke in de stemlokalen op 22 en 23 november

In dit hoofdstuk beschrijven we het druktebeeld bij de gemeentelijke herindelingsverkiezingen van 22 tot en met 24 november 2021.

Op woensdag 24 november was de drukte redelijk gespreid over de dag, met uitzondering van wat minder drukke vroege ochtend- en late avonduren. De drukste was het hoogst op woensdag in de namiddag en aan het begin van de avond, tussen 17.00 en 20.00 uur (figuur 3).

Op maandag 22 en dinsdag 23 november centreerde de drukte van de dag zich iets meer rond het einde van de ochtend en het begin van de middag. Ten opzichte van de maandag, was het op dinsdag ook relatief druk in de avonduren.

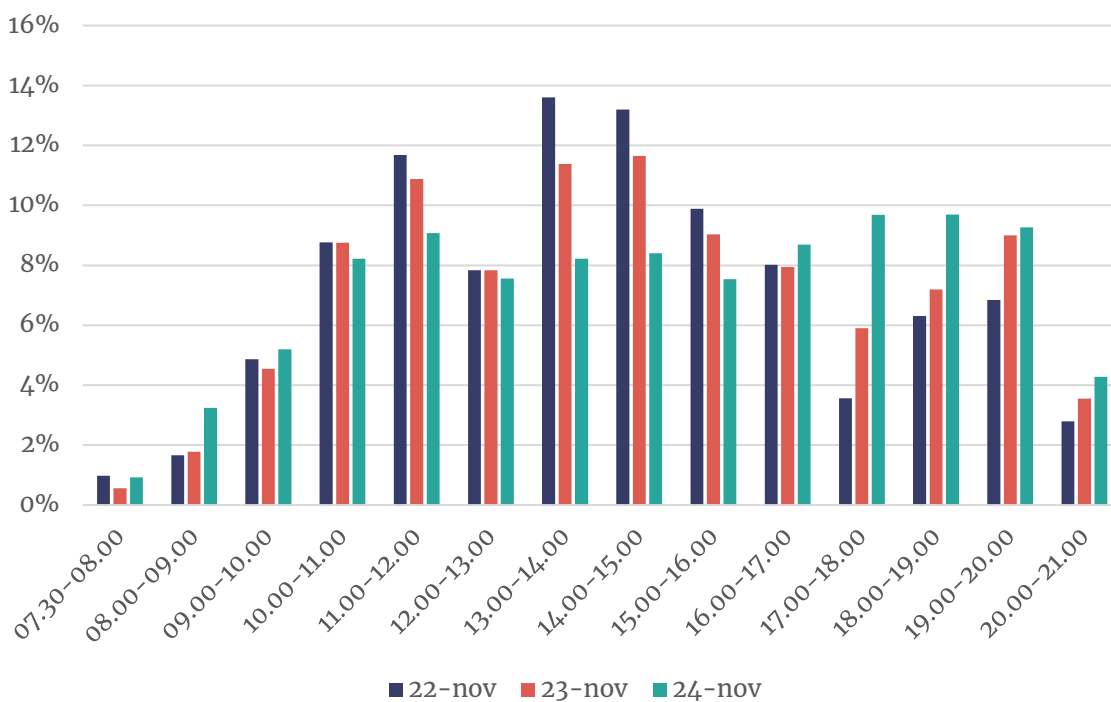
Figuur 3. Aantal stemmers per tijdsperiode op 22, 23 en 24 november (totaal van 14 locaties*)

*Stemmers zijn geteld bij 15 stembureaus. Bij één locatie (Boxmeer- Gemeenschapshuis de Kleppenburg, Oeffelt) is op 22 en 24 november alleen het totaal aantal stemmers per dag genoteerd. Omdat per dag de bezoekersaantallen per uur vergeleken worden is deze locatie niet meegenomen in de analyse.

In figuur 4 is weergegeven hoeveel stemmers er per dag procentueel waren op verschillende tijdstippen.

Figuur 4. Percentage stemmers per tijdsblok op 22, 23 en 24 november (percentages per dag tellen op tot 100%) (totaal van 14 locaties)

4 Vervroegd stemmen bij de gemeentelijke herindelingsverkiezingen

In dit hoofdstuk beschrijven we de resultaten van enquêtes, die in persoon zijn afgenomen op maandag 22 en dinsdag 23 november en op 24 november 2021. In onderstaande tabel worden de verhoudingen weergegeven tussen het aandeel getelde bezoekers (hoofdstuk 3) en het aandeel enquêtes dat per stemdag is afgenomen.

Aandeel bezoekers en aandeel enquêtes per dag

Dag	Aandeel bezoekers	Aandeel enquêtes
Maandag 22 november 2021	19%	25%
Dinsdag 23 november 2021	27%	29%
Woensdag 24 november 2021	54%	46%
Totaal	100%	100%

4.1 Doelgroepen van vervroegd stemmen

Demografische kenmerken van stemmers per dag

Ouderen maakten vaker gebruik van het vervroegd stemmen dan de kiezers in de jongere leeftijdsgroepen. Van alle geënquêteerde jonge kiezers (18–34 jaar) gingen er 4 op de 10 vervroegd stemmen (15% op maandag en 24% op dinsdag), onder de mensen van 65 jaar waren dat er 6 op de 10.

Ook mensen met een laag opleidingsniveau maakten relatief vaker gebruik van de mogelijkheid om vervroegd te stemmen. Van de ondervraagde mensen met een lage opleiding kwam twee derde op maandag of dinsdag. Onder de ondervraagde midden- en hoogopgeleiden was dit ongeveer 50 procent.

Uit een aanvullende analyse blijkt dat binnen de groep laagopgeleiden die op 22 of 23 november gingen stemmen 75 procent ouder was dan 65. Er is hier dus sprake van overlap. Tussen mannen en vrouwen waren er geen verschillen.

Tabel 3. Stemmers naar demografische kenmerken, uitgesplitst naar dag (basis: geënquêteerden op 22, 23 en 24 november, n=6087).

	22 november (%)	23 november (%)	24 november (%)
Totaal (n=6087)	25	29	46
Man (n=2975)	25	30	46
Vrouw (n=3110)	25	29	46
18-34 (n=846)	15	24	61
35-64 (n=2559)	19	27	54
65+ (n=2664)*	33	33	34
Laag (n=1365)	31	32	37
Midden (n=1917)	23	29	48
Hoog (n=2684)*	22	28	49

*Van 18 mensen is de leeftijd niet bekend. Van 121 mensen is het opleidingsniveau niet bekend. Leeswijzer: de percentages per rij tellen op tot 100%. Rood (lager) of groen (hoger) gearceerde cellen zijn significant afwijkend ten opzichte van het totale percentage van de kolom. Bijvoorbeeld: het percentage 65-plussers dat op 22 november ging stemmen (33%) is hoger dan het totale percentage dat op 22 november ging stemmen (25%).

Bekendheid vervroegd stemmen

Het overgrote deel van de mensen dat ging stemmen op de officiële verkiezingsdag wist wel dat vervroegd stemmen mogelijk was. Dit aandeel is hoger onder 65-plussers en lager onder 18 tot 34-jarigen.

Tabel 2. U brengt vandaag uw stem uit in het stemlokaal. In hoeverre wist u dat het gisteren en eergisteren ook al mogelijk was om een stem uit te brengen? (basis: mensen die op woensdag 24 november stemden, n=2807)

	Totaal	18-34	35 - 64	65+
Ja, dat wist ik	80%	73%	78%	86%
Ja, maar ik dacht dat dit voor specifieke groepen bedoeld was	3%	4%	4%	2%
Ik wist dit helemaal niet	17%	23%	18%	12%

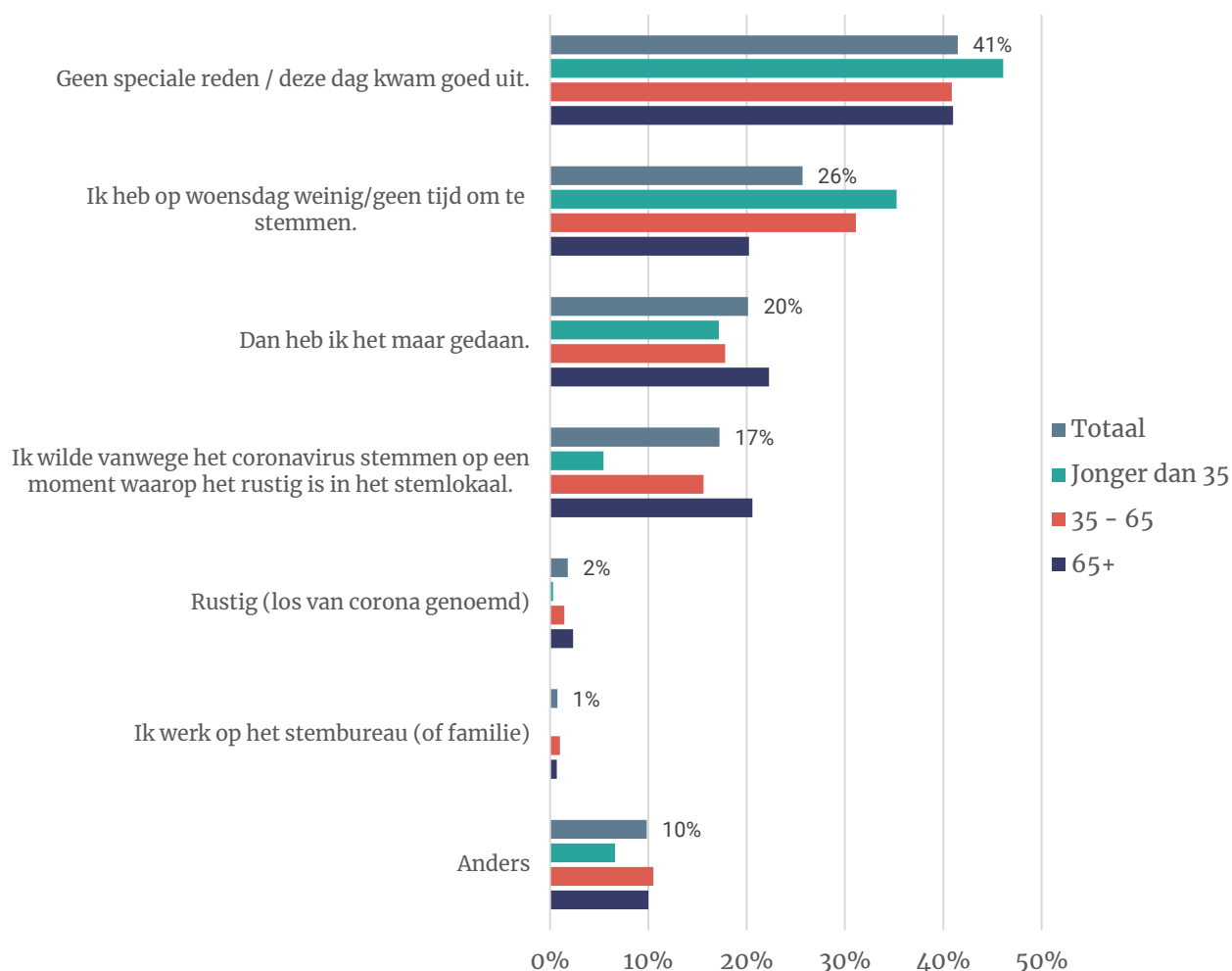
4.2 Redenen om wel of niet vervroegd te stemmen bij de herindelingsverkiezingen

Redenen om vervroegd te stemmen

Voor elke leeftijdsgroep geldt dat de meest genoemde ‘reden’ om vervroegd te gaan stemmen is omdat deze dagen goed uitkwamen (figuur 5). Stemmers tussen 18 en 34 jaar gingen vaker dan 65-plussers stemmen omdat zij op woensdag geen tijd hadden. 65-plussers gaven juist vaker dan 18 tot 34-jarigen als reden dat zij liever op een rustig moment naar het stemlokaal wilden vanwege het coronavirus.

Er werden daarnaast nog andere redenen gegeven waarom men op maandag of dinsdag al ging stemmen: men kwam er ‘toevallig langs’ (het stembureau), het (stembureau) lag op de route of men was er toch in de buurt. Ook voor een enkele stemgerechtigde speelde het feit dat de zon scheen een rol om naar buiten te gaan en te gaan stemmen.

Figuur 5. Waarom stemt u op maandag/dinsdag, in plaats van op woensdag? (basis: geënquêteerden op 22 en 23 november, n=3280)

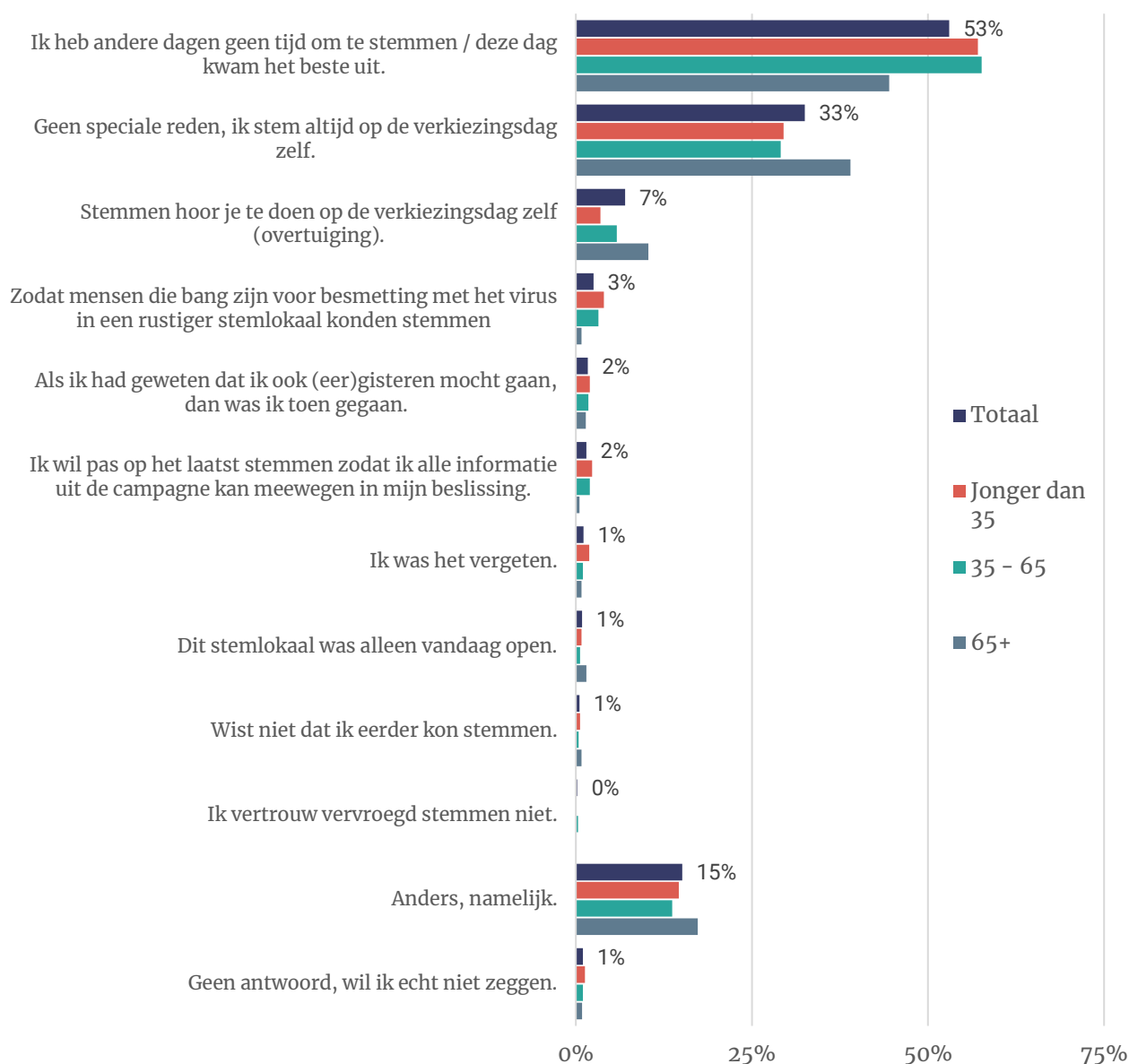

Redenen om niet vervroegd te stemmen

Net zoals voor de stemmers die op maandag of dinsdag het stemlokaal bezochten was ook voor de stemmers op woensdag de praktische reden 'omdat deze dag het beste uit kwam' het meest genoemd als reden om niet vervroegd te gaan stemmen (53%, figuur 6). Een derde heeft geen speciale reden om niet vervroegd te stemmen. Op afstand volgt de overtuiging dat stemmen hoort op de officiële verkiezingsdag (7%). Overige redenen die vaker genoemd werden waren onder andere 'vanwege het werk', 'uit gewenning', 'ik dacht dat het alleen voor ouderen was', 'Ik wist nog niet waarop ik wilde stemmen' en 'alleen deze datum (woensdag) stond op de stempas'.

Figuur 6. Waarom stemt u vandaag en niet afgelopen maandag of dinsdag? (basis: geënquêteerden op 24 november, n=2807)

Meerdere antwoorden mogelijk

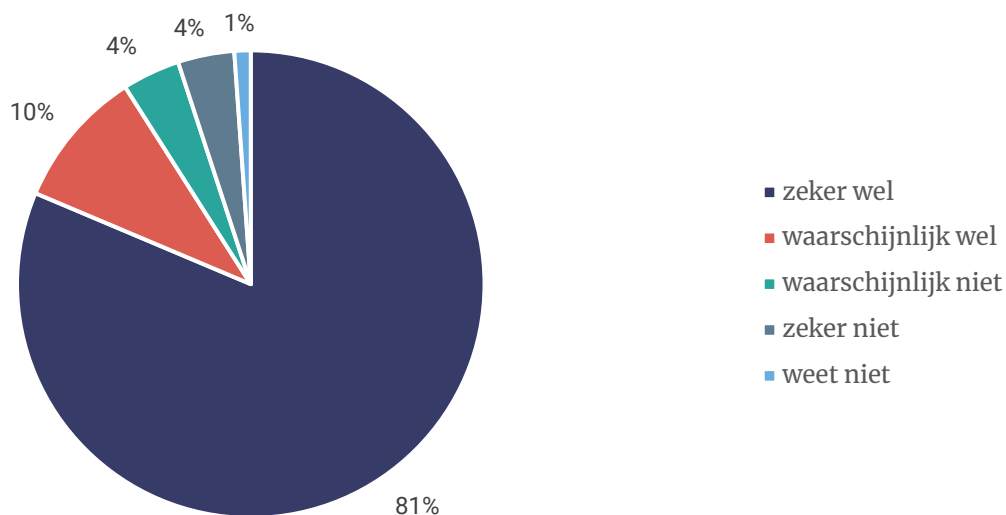

4.3 Stemmen als vervroegd stemmen niet mogelijk was geweest

Zelf stemmen

Als vervroegd stemmen niet mogelijk was geweest, waren de meeste vervroegd stemmers naar eigen zeggen nog steeds zelf gaan stemmen in het stemlokaal (81%). Dat betekent ook dat het van twee op de tien mensen niet zeker is of zij wel waren gaan stemmen.

Figuur 7. Stel er was geen mogelijkheid geweest om vervroegd te stemmen. Had u voor deze verkiezing dan ook zelf uw stem uitgebracht in het stemlokaal? Basis: geënquêteerden op 22 en 23 november, n=3280)

Uit figuur 5 bleek dat voor jongeren (18–34) ‘tijdgebrek’ op woensdag vaker een belangrijke reden is om vervroegd te stemmen dan voor ouderen (65+). Dit wordt bevestigd doordat jongeren vaker dan ouderen zeggen dat zij ‘zeker niet’ zelf in het stemlokaal hadden gestemd, als vervroegd stemmen niet mogelijk was (tabel 4). Negen procent van de jonge kiezers was ‘zeker niet’ zelf in het stemlokaal gaan stemmen als het niet op maandag of dinsdag had gekund, tegenover 3 procent van de 65-plussers. Hoewel meer ouderen gebruik maakten van de mogelijkheid van vervroegd stemmen, is vervroegd stemmen dus ook voor de jongere leeftijden belangrijk en speelt het bij die groep wellicht een grotere rol in opkomst.

Tabel 4. Stel er was geen mogelijkheid geweest om vervroegd te stemmen. Had u voor deze verkiezing dan ook zelf uw stem uitgebracht in het stemlokaal? (%) (basis: geënquêteerden op 22 en 23 november, n min=3.217, n max = 3.280)

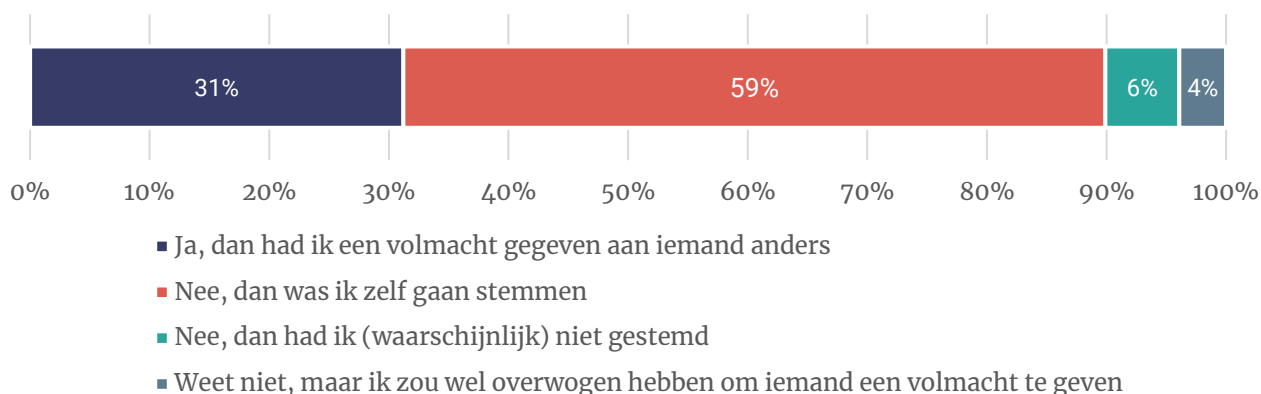
	zeker wel	waarschijnlijk wel	waarschijnlijk niet	zeker niet	weet niet
Totaal (n=3280)	81%	10%	4%	4%	1%
Man (n=1607)	81%	10%	4%	4%	1%
Vrouw (n=1671)*	82%	9%	4%	4%	1%
18-34 (n=332)	73%	10%	6%	9%	2%
35 – 65 (n=1180)	80%	10%	5%	4%	1%
65+ (n=1759)*	84%	9%	3%	3%	1%
Laag (n=861)	80%	11%	4%	3%	2%
Middelbaar (n=997)	83%	9%	4%	4%	1%
Hoog* (n=1359)	81%	9%	4%	4%	1%

* (Noot): Respondenten met een ander geslacht dan man of vrouw, of waarvan de leeftijd of het opleidingsniveau niet bekend is, zijn wel geïnccludeerd in het totaal. (Leeswijzer): percentages per rij tellen op tot 100%. Rood (lager) of groen (hoger) gearceerde cellen zijn significant afwijkend ten opzichte van het percentage uit de rij 'totaal' van dezelfde kolom. Bijvoorbeeld: het percentage 65-plussers dat 'zeker wel' antwoordde (84%) is hoger dan het percentage dat in totaal 'zeker wel antwoordde' (81%).

Stemmen middels een volmacht

Van de kiezers die vervroegd gingen stemmen, zegt 59 procent dat zij zelf waren gaan stemmen in het stemlokaal als vervroegd stemmen niet mogelijk was geweest. Bijna een derde (31%) geeft (als de optie wordt voorgelegd) aan een volmacht te geven. Het aandeel dat (mogelijk) niet was gaan stemmen is daarmee 10 procent, als zij wel een volmacht konden geven en niet vervroegd konden stemmen. Eerder zagen we dat toen de volmacht niet als optie werd genoemd, 19 procent (mogelijk) niet was gaan stemmen.

Figuur 8. Stel er was geen mogelijkheid geweest om vervroegd te stemmen. Had u dan iemand anders voor u laten stemmen (met een volmacht)? basis: geënquêteerden op 22 en 23 november, n=3280)

Tabel 5 geeft de antwoorden op twee vragen weer: “Stel er was geen mogelijkheid geweest om vervroegd te stemmen. Had u voor deze verkiezing dan ook zelf uw stem uitgebracht in het stemlokaal?” in de rijen en “Stel er was geen mogelijkheid geweest om vervroegd te stemmen. Had u dan iemand anders voor u laten stemmen (met een volmacht)?” in de kolommen. Kiezers kregen eerst de vraag of zij zelf zouden gaan stemmen en daarna of zij een volmacht zouden geven. Deze kruising geeft inzicht hoeveel procent van de vervroegde kiezers niet was gaan stemmen als vervroegd stemmen niet mogelijk was én ook geen volmacht zou hebben gegeven.

De helft (53%) geeft op beide vragen als antwoord dat zij zelf waren gaan stemmen. Een kwart (23%) zei eerst zeker zelf te gaan stemmen, maar zei vervolgens toen de mogelijkheid werd voorgelegd, een volmacht te geven.

Er is daarnaast een groep respondenten die er niet zeker van is zelf te gaan stemmen, en er ook niet van overtuigd is om een volmacht te geven. Dit is de groep kiezers die hoogstwaarschijnlijk wordt gemist als vervroegd stemmen niet mogelijk zou zijn. De rood cellen in tabel 5 markeren deze groep. Dit is in totaal 4%.

Tabel 5. Zelf een stem uitbrengen in het stemlokaal (rijen) en een volmacht geven (kolommen) als vervroegd stemmen niet mogelijk zou zijn (basis: geënquêteerden op 22 en 23 november, n=3280)

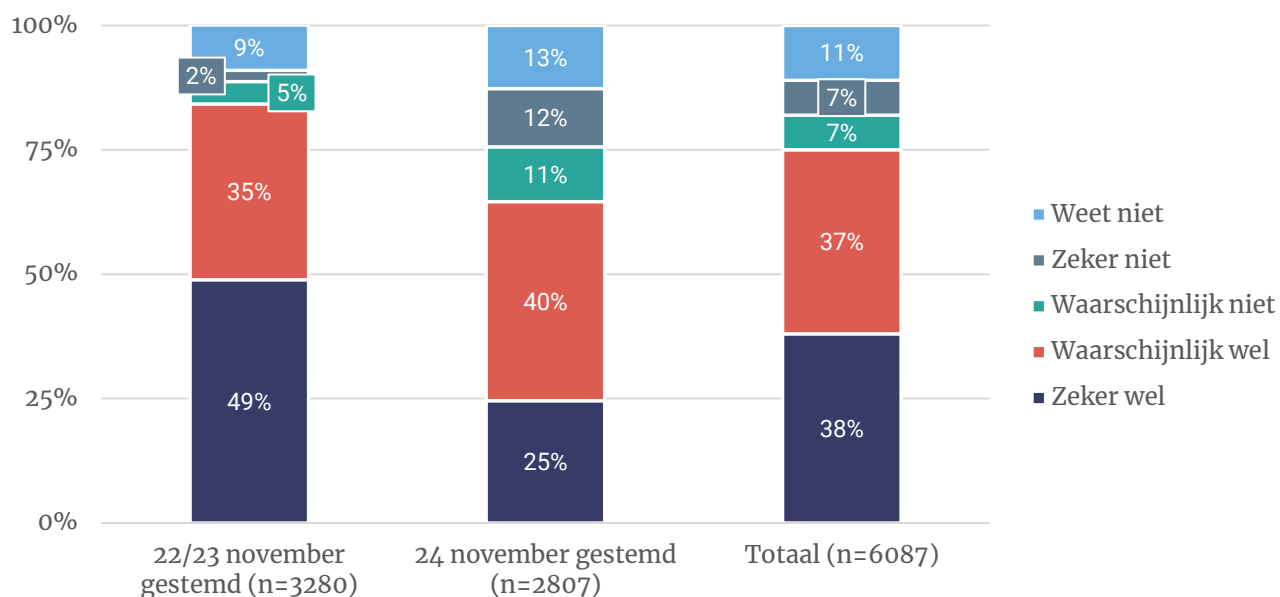
	Ja, dan een volmacht gegeven	Nee, dan was ik zelf gaan stemmen	Nee, dan had ik (waarschijnlijk) niet gestemd	Weet niet, maar ik zou een volmacht overwegen	Ik wist niet dat ik een volmacht kon geven
zeker wel	23%	53%	3%	3%	0%
waarschijnlijk wel	3%	5%	1%	1%	0%
waarschijnlijk niet	3%	0%	1%	0%	0%
zeker niet	3%	0%	1%	0%	0%
weet niet	0%	0%	0%	0%	0%

4.4 Verwachtingen over vervroegd stemmen in de toekomst

Gebruik maken van vervroegd stemmen

De helft (49%) van de mensen die vervroegd ging stemmen zou zeker gebruik willen maken van dezelfde mogelijkheid als dat in de toekomst weer zou kunnen (figuur 6). Onder de mensen die nu op de officiële verkiezingsdag stemden is dit aandeel lager: een kwart (25%). Toch zou veertig procent van deze mensen wel overwegen om vervroegd te gaan stemmen.

Figuur 9. Als in de toekomst vervroegd stemmen, op de maandag of dinsdag, vaker mogelijk zou zijn, zou u daar dan gebruik van willen maken? (basis: alle ondervraagden op 22, 23 en 24 november, n=6087)

Tussen de drie leeftijdsgroepen is er geen verschil in het aandeel stemmers dat in de toekomst 'zeker' (weer) vervroegd zou willen stemmen. Dat geldt zowel voor de mensen die nu al vervroegd stemden als voor de mensen die dat niet deden. Onder de mensen die op de officiële verkiezingsdag naar de stembus gingen is het percentage dat in de toekomst 'waarschijnlijk wel' vervroegd wil stemmen het hoogst onder 18 tot 34 jarigen en vervolgens neemt dat aandeel af naarmate de leeftijd toeneemt.

Tabel 6. Als in de toekomst vervroegd stemmen, op de maandag of dinsdag, vaker mogelijk zou zijn, zou u daar dan gebruik van willen maken? (basis: alle ondervraagden op 22, 23 en 24 november, n=6087)

	22-23 november (vervroegd stemmen)			24 november (officiële stemdag)		
	18-34	35-65	65+	18-34	35-65	65+
Zeker wel	50%	48%	49%	26%	24%	25%
Waarschijnlijk wel	38%	36%	34%	48%	41%	34%
Waarschijnlijk niet	3%	5%	4%	10%	11%	12%
Zeker niet	2%	3%	2%	7%	13%	12%
Weet niet	6%	8%	10%	9%	11%	17%

Redenen om in de toekomst wel of niet vervroegd te stemmen

De reden waarom stemgerechtigden in de toekomst (weer) vervroegd zouden willen stemmen is vooral omdat het dan makkelijker is om te gaan stemmen (tabel 7). Daarnaast noemt ongeveer een derde van de vervroegde stemmers dat zij het zouden willen vanwege de rust in de stembureaus. Het valt op dat kiezers die nu op de officiële verkiezingsdag naar de stembus gingen vaker dan kiezers die vervroegd stemden aangeven dat zij niet altijd kunnen op woensdag. Andere antwoorden die vaker gegeven werden waren ‘vanwege corona (2%)’, het komt beter uit met werk (1%), ik wil het zo snel mogelijk doen, ‘dan hoef ik geen volmacht te geven’ en ‘dan is het maar gedaan’.

Tabel 7. Waarom zou u in de toekomst (weer) vervroegd willen stemmen? (basis: geënquêteerden die vervroegd gingen stemmen, n=3280; en die op de officiële verkiezingsdag gingen stemmen, n=2807)

Meerdere antwoorden mogelijk

	22-23 november	24 november
Dat maakt het makkelijker om te gaan stemmen	61%	71%
Dan is het rustiger in het stembureau / dan hoef ik minder lang te wachten	36%	19%
Ik kan niet altijd op woensdag / de verkiezingsdag	12%	22%
Anders	10%	12%
Weet niet	4%	4%

Daarnaast worden er argumenten tegen het vervroegd stemmen genoemd. Voor de mensen die niet vervroegd stemmen was het vooral een overtuiging dat stemmen hoort op woensdag (de verkiezingsdag) (43%) en omdat zij het in de toekomst niet meer nodig vinden (24%). Daarnaast geeft bijna de helft van de vervroegde stemmers aan dat het eenmalig was (47%). Andere antwoorden die vaker werden gegeven waren ‘Ik vind het niet nodig, ik heb alle tijd (8%)’, woensdag is een prima dag (2%), een dag is voldoende (5%), het is fraudegevoeliger (1%).

Tabel 8. Waarom zou u in de toekomst niet vervroegd willen stemmen?

Meerdere antwoorden mogelijk

	23-23 november	24 november
Normaal kan ik wel op woensdag mijn stem uitbrengen, dit was eenmalig	47%	-
Ik vind dat de overheid het geld beter anders kan besteden/vervroegd stemmen is te duur	18%	10%
Stemmen hoor je op de verkiezingsdag / woensdag zelf te doen	17%	43%
Na corona is vervroegd stemmen niet meer nodig.	12%	24%
Ik kan ook iemand anders voor mij laten stemmen (geven van volmacht)	4%	2%
Anders	15%	26%
Weet niet	6%	6%

5 Vervroegd stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen 2022

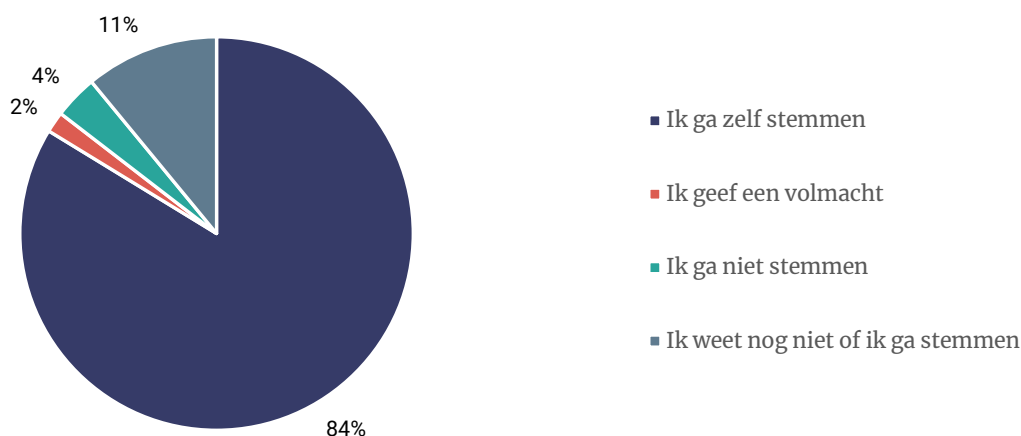
In dit hoofdstuk beschrijven we de uitkomsten van het aanvullende online onderzoek. De vragen hebben betrekking op de (aankomende) gemeenteraadsverkiezingen van maart 2022. Waar mogelijk vergelijken we de uitkomsten met die van de enquête van de herindelingsverkiezingen van november 2021.

De vragen uit paragraaf 5.1 tot en met 5.3 zijn alleen voorgelegd aan deelnemers die niet in een van de gemeenten wonen waar al herindelingsverkiezingen zijn geweest. Het betreft 3 procent van de totale steekproef (n=33) die in een van de gemeenten woont waar herverdelingsverkiezingen zijn gehouden.

5.1 Stemmen bij gemeenteraadsverkiezing 2022

Van de kiezers die mogen stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen zegt 86 procent dat zij zelf of met een volmacht gaan stemmen (figuur 7)¹. Op de vraag of men normaal gesproken gaat stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen antwoordt vervolgens driekwart (75%) dat zij altijd gaan stemmen en 11 procent zegt meestal te stemmen.

Figuur 10. Verwacht u dat u gaat stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022, en op welke manier? (n=985)

¹ In 2018 was de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen 55 procent. Het percentage dat nu aangeeft verwacht te zullen stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 ligt daar ver boven. Er spelen een aantal factoren mee waarom de intentie om te gaan stemmen hier hoger is. De vragenlijst is ten eerste afgenomen op een moment dat de verkiezingen nog redelijk ver weg zijn. Gedragsintentie ligt dan vaker vrij hoog en neemt af als de verkiezingen dichterbij komen. Daarnaast geldt dat als het gaat om verkiezingen, gedragsintentie normaal gesproken wordt uitgevraagd op een schaal van 'zeker wel' tot 'zeker niet'. De categorie 'zeker wel' is vaak een goede voorspeller voor opkomst. In dit onderzoek is er bij deze vraag geen onderscheid gemaakt tussen 'waarschijnlijk' en 'zeker' wel, omdat we bij deze vraag ook de wijze van stemmen in kaart brengen. Later in dit rapport vinden we dat 23 procent van de groep die zelf wil gaan stemmen, nog niet weet op welke dag. Dit geeft een voorzichtige indicatie dat het percentage dat zelf zal gaan stemmen (op moment van meten) (84-23=) 61 procent is.

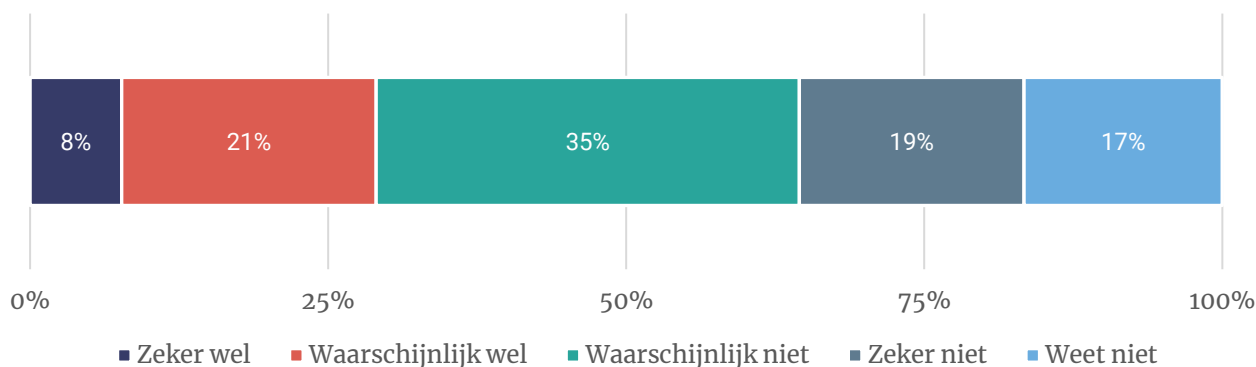
5.2 Vervroegd stemmen bij de gemeenteraadsverkiezing

5.2.1 Intentie om vervroegd te stemmen

Ongeveer een op de twaalf kiezers die mogen stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen 2022 verwacht zeker gebruik te maken van de mogelijkheid om vervroegd te gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen (8%). Nog eens een op de vijf (21%) zou dit naar eigen zeggen 'waarschijnlijk' doen.

Het percentage 'zeker wel' geeft hier waarschijnlijk de beste indicatie voor het werkelijk (op dit moment te verwachten) gedrag. Dit is zoals genoemd 8 procent en dit komt overeen met de werkelijke opkomst tijdens de herindelingsverkiezing. Rekening houdend met een marge van 2 procent (bij 95% betrouwbaarheid), zal zes tot tien procent van het electoraat naar verwachting een stem uitbrengen op maandag of dinsdag. Bij een opkomstpercentage van 50 procent, zou dit betekenen dat twaalf tot twintig procent van de stemmen op maandag of dinsdag wordt uitgebracht (en de overige stemmen op woensdag).

Figuur 11. Verwacht u dat u gebruik zult maken van de mogelijkheid om vervroegd te stemmen bij de komende gemeenteraadsverkiezingen in maart? (n=985)

5.2.2 Doelgroepen

Uit het online onderzoek komen drie groepen kiezers naar voren die relatief vaak gebruik zouden maken van vervroegd stemmen. Deze kwamen ook naar voren in het onderzoek tijdens de herindelingsverkiezingen.

1. Ouderen (65-plus) zeggen relatief vaak dat zij gebruik zouden maken van vervroegd stemmen als die mogelijkheid er is. In lijn hiermee blijkt dat gepensioneerden ook vaker aangeven vervroegd te willen stemmen, dan mensen in loondienst. Uit het eerdere onderzoek bleek ook dat ouderen vaker dan jongeren op maandag of dinsdag naar het stembureau waren gegaan.
2. Jongeren (18 t/m 34 jaar) zeggen naar verhouding minder vaak dat zij vervroegd zouden gaan stemmen dan ouderen. In het eerdere onderzoek kwam echter al naar voren dat jongeren die wél vervroegd gaan stemmen, hiervoor vaak een reden hebben die te maken heeft met tijdgebrek op de woensdag. Een deel van hen zou hierdoor niet hebben gestemd, als vervroegd stemmen niet mogelijk was. Het landelijke online onderzoek bevestigt dat een deel van de jongeren liever op maandag of dinsdag stemt, omdat dit beter uitkomt.
3. Lager opgeleiden zouden vaker zeker of waarschijnlijk wel vervroegd gaan stemmen dan hoogopgeleiden. Dit kwam ook als resultaat naar voren uit het eerdere onderzoek.

Tabel 9. Verwacht u dat u gebruik zult maken van de mogelijkheid om vervroegd te stemmen bij de komende gemeenteraadsverkiezingen in maart? (n=985)

	Zeker wel	Waarschijnlijk wel	Waarschijnlijk niet	Zeker niet	Weet ik niet
Totaal (n=985)	8%	21%	35%	19%	17%
Man (n=511)	6%	23%	35%	19%	17%
Vrouw (n=471)	10%	20%	36%	19%	16%
18-34 (n=193)	5%	16%	38%	22%	19%
35-64 (n=496)	7%	18%	39%	18%	17%
65+ (n=296)	12%	34%	24%	17%	13%
Laag (n=237)	10%	28%	28%	22%	12%
Midden (n=373)	8%	21%	36%	15%	20%
Hoog (n=375)	6%	18%	39%	21%	16%
(zeer) sterk stedelijk (n=516)	6%	22%	34%	21%	17%
Matig stedelijk (n=131)	11%	19%	37%	19%	13%
Weinig/niet stedelijk (n=338)	9%	21%	38%	16%	17%
Zelfstandige (n=62)	5%	23%	44%	15%	13%
Loondienst (n=445)	6%	18%	40%	19%	17%
Niet werkend (n=102)	13%	16%	32%	16%	23%
Gepensioneerd (n=283)	11%	34%	25%	18%	13%
Student (n=44)	0%	13%	32%	30%	25%
Huisman/vrouw (n=33)	3%	19%	43%	14%	20%
Anders (n=13)	13%	17%	38%	23%	8%

Leeswijzer: percentages per rij tellen op tot 100%. Rood (lager) of groen (hoger) gearceerde cellen zijn significant afwijkend ten opzichte van het percentage uit de rij 'totaal' van dezelfde kolom. Bijvoorbeeld: het percentage 65-plussers dat 'zeker wel' antwoordde (12%) is hoger dan het percentage dat in totaal 'zeker wel' antwoordde' (8%).

Dag en tijdstip van vervroegd stemmen

Meer kiezers die vervroegd willen gaan stemmen denken dat op maandag te gaan doen (33%) dan op dinsdag (20%). Echter geeft ook bijna de helft (47%) aan het nog niet te weten. De tellingen van het vervroegd stemmen bij de herindelingsverkiezingen lieten zien dat het juist op dinsdag drukker was dan op maandag.

Tabel 10. Op welke dag zou u (waarschijnlijk) uw stem vervroegd uitbrengen in het stemlokaal bij de komende gemeenteraadsverkiezingen? (n=311)

Dag	%
Maandag	33%
Dinsdag	20%
Weet ik nog niet	47%

Wat betreft het tijdstip van het vervroegd stemmen verwacht de grootste groep kiezers dat tussen 9:00 en 12:00 te gaan doen. Bij de herindelingsverkiezingen was het relatief druk tussen 11:00 en 12:00, maar ook in de middag tussen 13:00 en 15:00. Beide onderzoeken laten zien dat de uren in de namiddag en de avond minder populair zijn, terwijl het tijdens deze uren op de officiële verkiezingsdag juist relatief druk is (zie ook figuur 1).

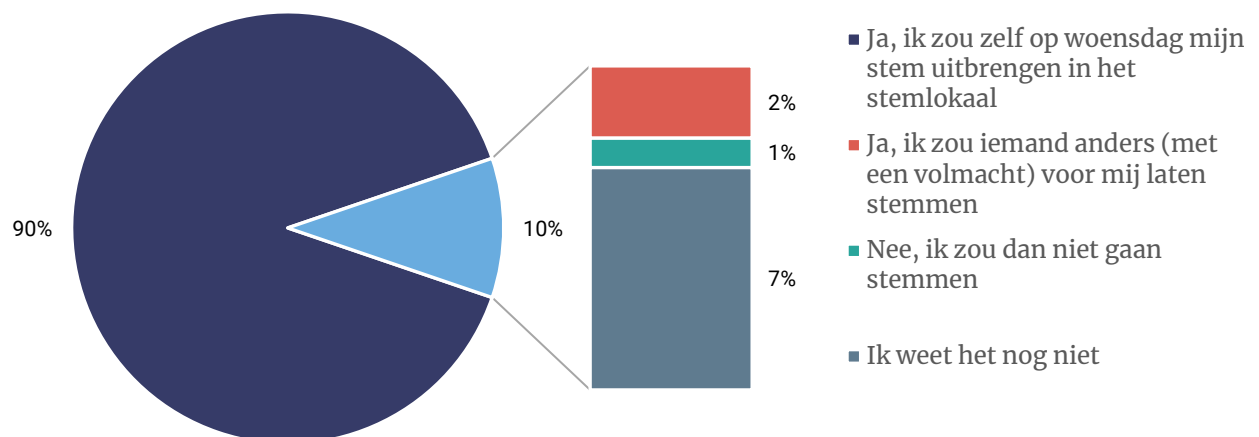
Tabel 11. Op welk moment van de dag bent u van plan te gaan stemmen? (rijen) uitgesplitst naar 'Op welke dag zou u (waarschijnlijk) uw stem vervroegd uitbrengen in het stemlokaal bij de komende gemeenteraadsverkiezingen?' (kolommen) (n=311)

	Totaal	Maandag	Dinsdag	Weet ik nog niet
Tussen 7:30 en 9:00 in de ochtend	9%	14%	7%	6%
Tussen 9:00 en 12:00 in de ochtend	36%	43%	44%	29%
Tussen 12:00 en 16:00 in de middag	19%	20%	19%	19%
Tussen 16:00 en 19:00	16%	15%	11%	20%
Na 19:00 in de avond	4%	1%	14%	2%
Weet ik (nog) niet	16%	7%	5%	26%

Stemmen als vervroegd stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen niet mogelijk zou zijn

Slechts één procent zou helemaal niet gaan stemmen als vervroegd stemmen niet mogelijk zou zijn, 2 procent zou een volmacht geven. Er zijn geen verschillen naar leeftijd. In het onderzoek uitgevoerd bij de stemlokalen was dit 4%. Er is ook een groep die nog twijfelt (7%). Dat maakt dat de groep waarvan het niet zeker is of zij wel zouden gaan stemmen 8 procent is.

Figuur 12. Als vervroegd stemmen niet mogelijk zou zijn bij de aankomende gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022, zou u dan gaan stemmen? (n=311)

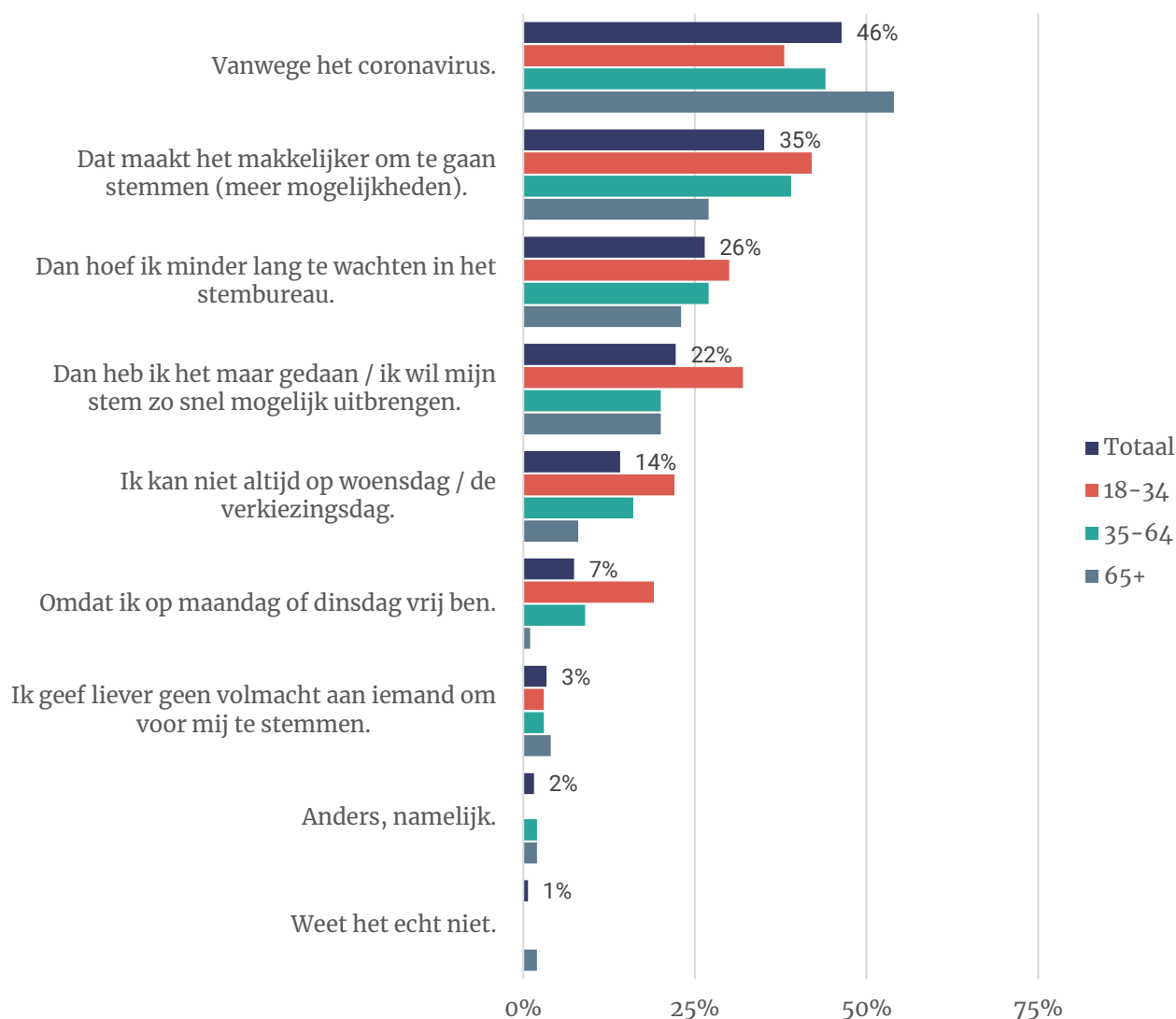

5.3 Redenen om wel of niet vervroegd te gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen

De meest genoemde reden om vervroegd te gaan stemmen bij de gemeenteraadsverkiezing is 'vanwege het coronavirus' (46%). Op afstand volgt dat meer mogelijkheden het makkelijker maken om te gaan stemmen (35%). 18 tot 34 jarigen geven vaker dan 65-plussers aan dat zij vervroegd gaan stemmen omdat zij niet altijd kunnen op woensdag, net zoals uit de enquêtes bij de herindelingsverkiezingen bleek. Het hebben van een vrije dag op maandag of dinsdag speelt dan ook een rol voor de 18 tot 64 jarigen, en is nagenoeg niet van belang bij de 65-plussers. De meest genoemde reden om niet vervroegd te gaan stemmen komt voort uit solidariteit: 'dan kunnen andere mensen rustig gaan stemmen' (48%). Mensen tot 65 jaar geven dit antwoord vaker dan 65-plussers. De overtuiging dat stemmen hoort op de verkiezingsdag zelf leeft dan weer meer bij deze leeftijdsgroep dan bij de 18-34 jarigen.

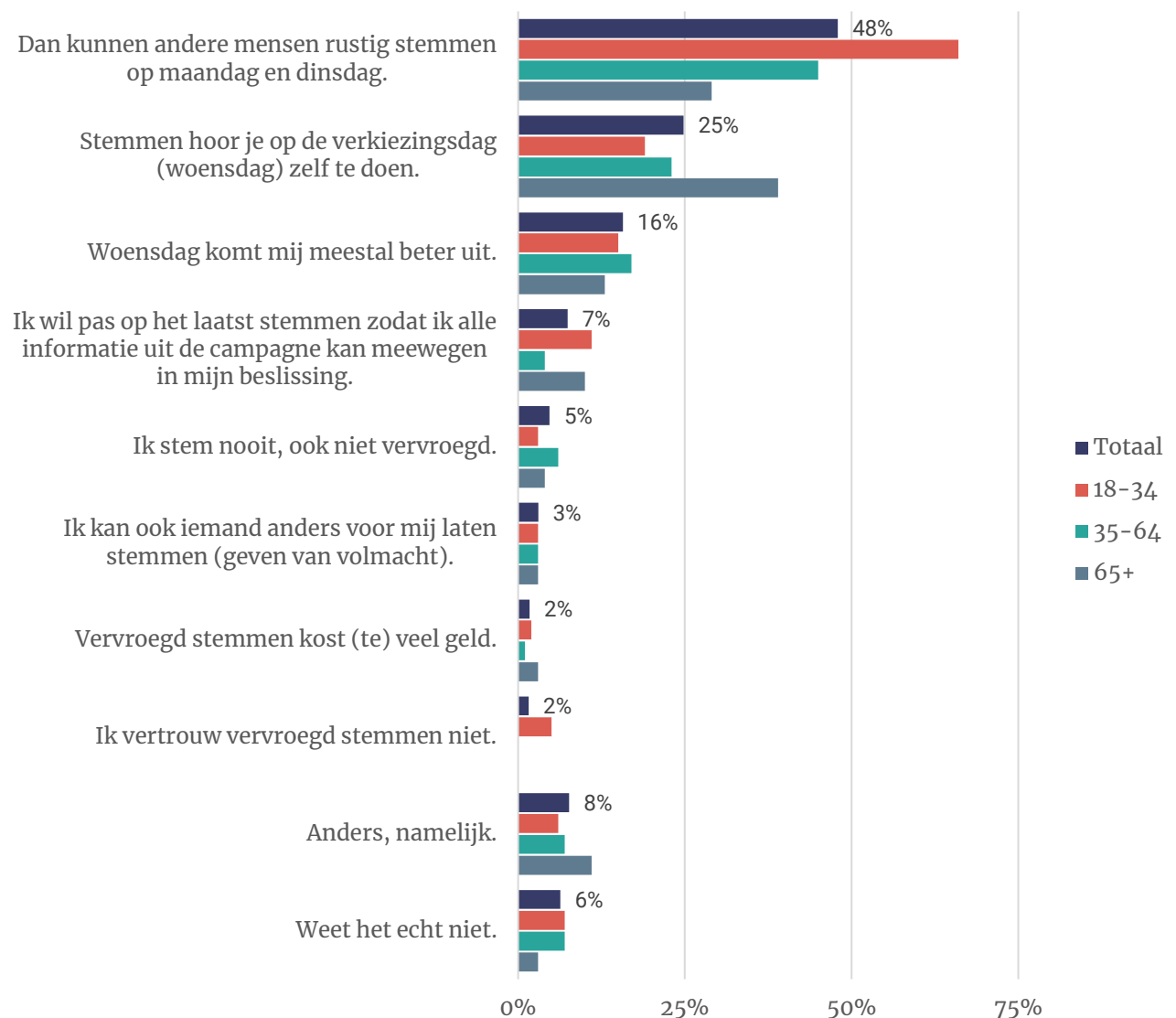
Figuur 13. Wat zijn uw belangrijkste redenen om (waarschijnlijk) vervroegd te stemmen in het stemlokaal? (n=311)

Meerdere antwoorden mogelijk

Figuur 14. Wat zijn uw belangrijkste redenen om (waarschijnlijk) niet vervroegd te stemmen in het stemlokaal? (n=513)

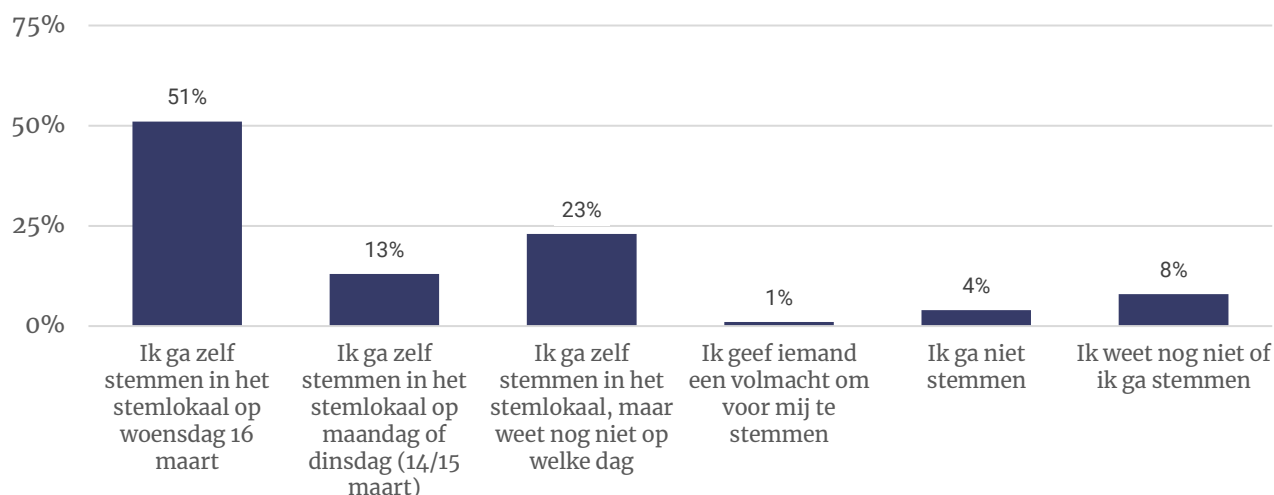
Meerdere antwoorden mogelijk

5.4 Verdeling vervroegd stemmen versus verkiezingsdag

Na het beantwoorden van alle vragen weet 64 procent van alle kiezers op welke dag zij zullen stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen. Van hen geeft 51% procent aan op de woensdag te gaan stemmen en 13 procent op maandag of dinsdag. Dit bevestigt dat naar verwachting ongeveer een op de vijf mensen die gaat stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen, op maandag of dinsdag zal stemmen.

Figuur 15. Zou u – na het beantwoorden van de vorige vragen – nogmaals willen aangeven of u verwacht te gaan stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022, en op welke manier? (n=985)

Van de mensen die eerder nog niet wisten of zij zouden gaan stemmen (toen zij nog niet wisten van de mogelijkheid om vervroegd te stemmen), zegt 7 procent te gaan stemmen op maandag of dinsdag (en 12% op de verkiezingsdag zelf).

Tabel 12. Zou u – na het beantwoorden van de vorige vragen – nogmaals willen aangeven of u verwacht te gaan stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022, en op welke manier? (verticaal) vergeleken met: 'Verwacht u dat u gaat stemmen voor de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022, en op welke manier?' (horizontaal) (n=985)

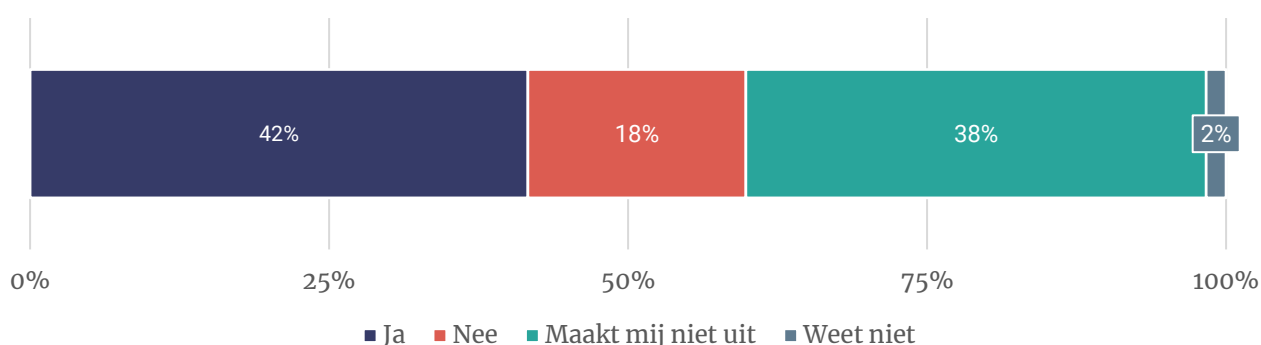
	Ik ga zelf stemmen in het stemlokaal (n=836)	Ik geef iemand een volmacht om voor mij te stemmen (n=14)	Ik ga niet stemmen (n=35)	Ik weet nog niet of ik ga stemmen (n=100)
Ik ga zelf stemmen in het stemlokaal op woensdag 16 maart	59%	6%	3%	12%
Ik ga zelf stemmen in het stemlokaal op maandag of dinsdag (14/15 maart)	15%	6%	0%	7%
Ik ga zelf stemmen in het stemlokaal, maar weet nog niet op welke dag	26%	6%	0%	11%
Ik geef iemand een volmacht om voor mij te stemmen	0%	81%	0%	1%
Ik ga niet stemmen	0%	0%	97%	2%
Ik weet nog niet of ik ga stemmen	1%	0%	0%	67%
Totaal	100%	100%	100%	100%

5.5 Verwachtingen over vervroegd stemmen in de toekomst

De groep kiezers die positief is over vervroegd stemmen in de toekomst is aanzienlijk groter dan de groep die daar negatief tegenover staan. Vier op de tien kiezers vinden dat vervroegd stemmen bij iedere verkiezing mogelijk moet worden (42%). Een vergelijkbaar aandeel maakt het niet uit (38%). Ongeveer twee op de tien kiezers vindt dat dit juist niet mogelijk moet zijn bij iedere verkiezing.

Het percentage kiezers dat vindt dat het altijd mogelijk moet zijn (42%) komt redelijk overeen met het percentage herindelingsverkiezingstemmers dat vindt dat vervroegd stemmen in de toekomst mogelijk moet worden (38%).

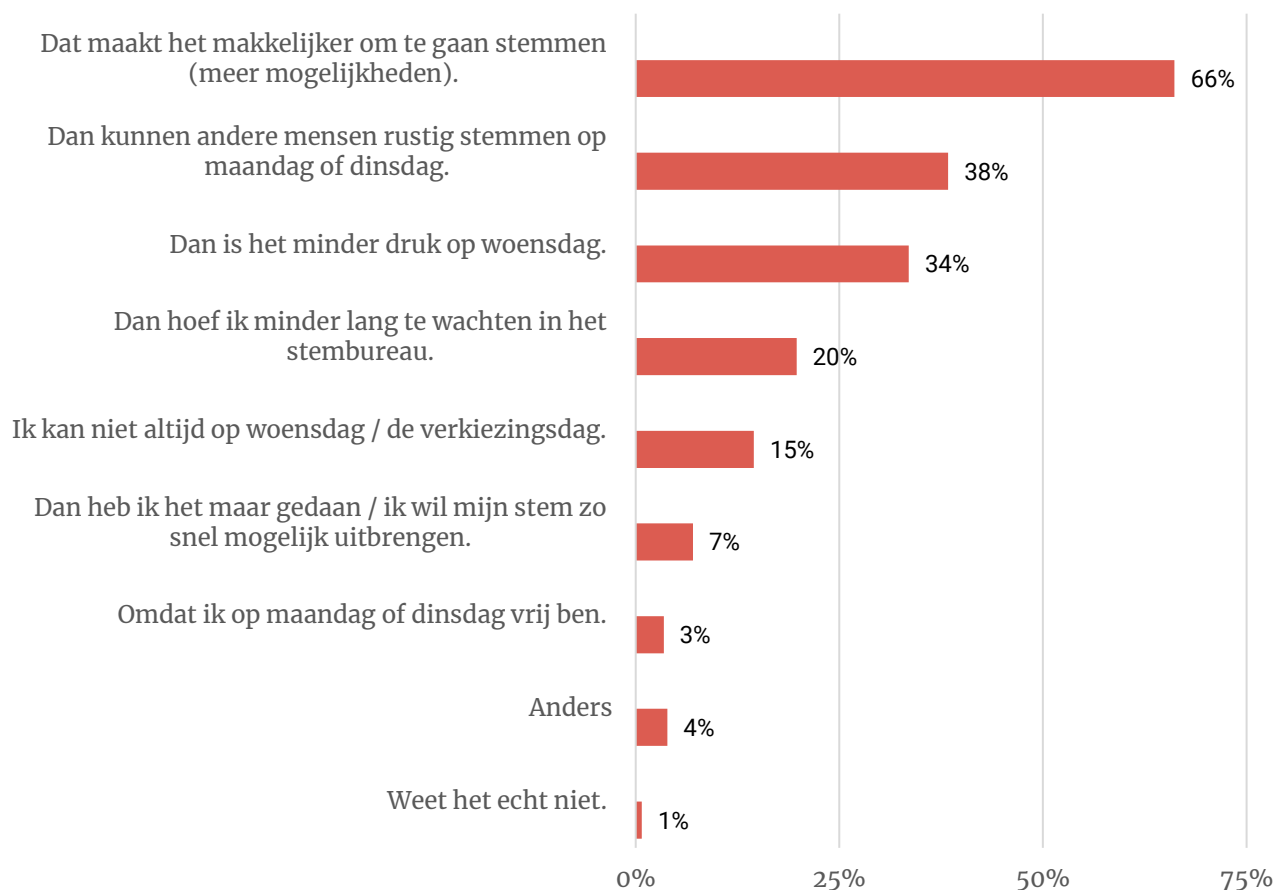
Figuur 16. Vindt u dat vervroegd stemmen bij iedere verkiezing mogelijk moet worden (ook wanneer er geen covid-19 meer is)? (n=1018)

Redenen om vervroegd te stemmen in de toekomst

Twee derde van de kiezers (66%) vinden dat het stemmen gemakkelijker wordt als er op meerdere dagen gestemd kan worden. In het onderzoek op locatie bij de stembureaus was dit ook de meest genoemde reden. Vier op de tien zien het als voordeel dat anderen dan rustig kunnen gaan stemmen (38%) en een derde vindt het fijn dat het dan juist rustiger zal zijn op woensdag (34%).

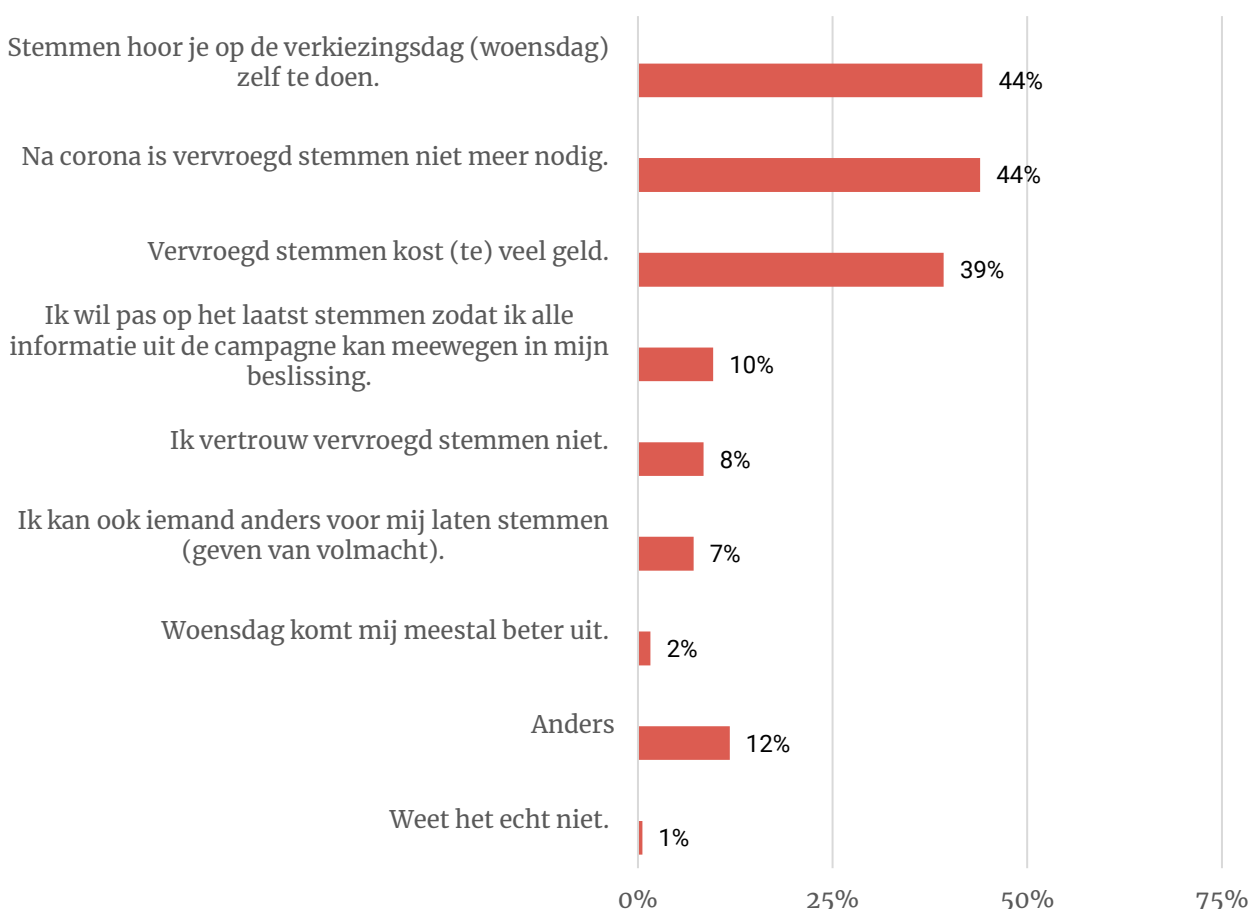
Figuur 17. Waarom vindt u dat het ook bij toekomstige verkiezingen mogelijk moet zijn om vervroegd te stemmen? (n=419)

Redenen om niet vervroegd te stemmen in de toekomst

Net als in het eerdere onderzoek (herindelingsverkiezingen) heerst onder de kiesgerechtigde Nederlanders ook het sentiment dat stemmen op de verkiezingsdag zelf hoort (44%). Een even grote groep vindt dat het na corona niet meer nodig is (44%). Het financiële aspect van het vervroegd stemmen is ook belangrijk (39%). De overige redenen die gegeven worden lopen uiteen, maar een nog niet eerder gehoorde reden is vanwege de schaarse beschikbaarheid van vrijwilligers om de stembureaus te bezetten. Een aantal mensen is bang dat tussentijdse peilingen de uitslag kunnen beïnvloeden.

Figuur 18. Waarom vindt u dat het ook bij toekomstige verkiezingen niet meer mogelijk moet zijn om vervroegd te stemmen? (n=182)

I&O Research Enschede

Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
T (053) 200 52 00
E info@ioresearch.nl
KVK-nummer 08198802

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
T (020) 308 48 00
E info@ioresearch.nl